

Verslag consultatie conceptnota

Antwerpen 04/05/2023

Voorzitter Sylvie Van Damme

InnoFiNS Luc Van Limpt
Caroline Van Esbroeck
Joeri Vandendriessche
Wouter Van Dooren
Tara Op de Beeck

Stad Antwerpen Minte Ledegen – Dienst Publieke Ruimte
Karina Rooman – Dienst Ruimtelijke Planning, Projectleider Groenplan
Koen De Langhe – Atelier Stadsbouwmeester
Luk Lafosse – Dienst Klimaat en Leefmilieu

Secretariaat Tara Op de Beeck

Verontschuldigd /

Agenda

1.	Inleiding	3
2.	Presentatie Conceptnota Antwerpen	3
	a. Verduidelijkende vragen?	3
	b. Wat ontbreekt er?.....	Error! Bookmark not defined.
	c. Wat is niet correct.....	Error! Bookmark not defined.
	d. Aanvullingen?.....	Error! Bookmark not defined.
3.	Dialogo conceptnota.....	8
	a. Sterktes:	8
	b. Zwaktes	8
	c. Kansen.....	8
	d. Bedreigingen	9
	e. Conclusie	Error! Bookmark not defined.
4.	Business case	9
	a. Wat wordt hieronder begrepen?	9
	b. Wat zijn de verwachtingen?.....	Error! Bookmark not defined.
	c. Is er al ervaring met het opstellen van business cases?.....	Error! Bookmark not defined.
	d. Vragen vanuit InnoFiNS.....	Error! Bookmark not defined.
5.	Vervolgstappen.....	9
6.	Varia.....	10
7.	Op te volgen punten.....	10

1. Inleiding

- Geen bijkomende vragen
- Toestemming voor opname werd gegeven

2. Presentatie Conceptnota Antwerpen

- Joeri presenteert de conceptnota aan de hand van enkele slides (zelfde opbouw als de nota).

a. Verduidelijkende vragen?

- Vraag om voorbeeld van ANB (gebruik van Distributed Ledger Technologie (DLT)) uit te leggen om concreter te verstaan waar het over gaat
  - ANB heeft DLT-technologie toegepast in een proof-of-concept in kader van subsidieregeling
  - Architectuur achter de website voor subsidie-aanvragen is opgebouwd met DLT-architectuur
- Bosbeheer lijkt een logische toepassing, want er kan gemeten worden op basis van satellietbeelden, maar de impact meten van NBS is mogelijks iets moeilijker, vooral in kader van beheer? Het lijkt nogal essentieel om data te hebben die gemonitord kunnen worden?
  - Het hoeft niet volledig gedecentraliseerd te zijn in opzet – er kunnen ook ‘manuele’ controles gebeuren, bv. om de diepte van een wadi te controleren, ipv met satellietbeelden – dat is een keuze van hoe de architectuur van de DLT wordt opgezet en uitgewerkt. De technologie vervult vooral een rol qua vertrouwen, transparantie en integriteit. Mogelijks kan dit ook afhangen van hoe bedrijven hier naar kijken.
- Wordt het systeem beheerd door 1 partij? Wat interessant is, is vooral de transparantie.
  - Dat is afhankelijk van het ontwerp: het kan een gecentraliseerd systeem zijn, zoals het voorbeeld van ANB, of het systeem is decentraal maar de autorisatie gebeurt wel door een centrale instantie bv. door Stad Antwerpen adh Smart Contracts. In dat opzicht is het anders dan wat vandaag gebeurt aangezien subsidiestromen centraal georganiseerd zijn... Maar dit is ook een ontwerpkeuze. Wat vooral interessant is, is om te onderzoeken of deze opzet meer kasstromen zou kunnen genereren omdat bedrijven/private personen hier meer vertrouwen in zouden hebben. Bovendien is het een interessante technologie om transactiekosten te beperken (omdat het geautomatiseerd is).
- CSR-bijdrages zijn enorm! Maar hoe werkt zoiets? Zit dit mee in de boekhouding van deze bedrijven? En hoe beslissen ze welke projecten te steunen?
  - Beursgenoteerde bedrijven hebben vaak een dienst ‘milieu’ of stellen een derde partij aan om hun CSR doelstellingen te behalen. Deze tussenpartijen beheren vervolgens de certificering die nodig is in het kader van off-setting of andere doelstellingen. De certificering heeft een aantal voorwaarden en criteria om de keuze van projecten te ondersteunen.
  - Projecten zijn vandaag niet echt heel transparant, geld vloeit over de hele wereld, vaak onduidelijk waar het terecht komt. Hier is ook wat kritiek op. Daarom de vraag of de bedragen ook lokaal besteed kunnen worden, waar mogelijks meer controle op is.

- De technologie (DLT) speelt hier een belangrijke rol in, naar transparantie en traceerbaarheid, en monitoring door het systeem eventueel te koppelen aan satellietbeelden om ook echt aan te tonen dat de investering heeft opgeleverd (maw impact genereerd). Voor bedrijven is het ook belangrijk dat ze kunnen aantonen dat wat ze zeggen ook echt gebeurt op terrein (zeker naar aandeelhouders).
- Mogelijks te naïef?
  - Er zijn wel degelijk stromen binnen de klimaatbeweging die deze pistes onderzoeken om klimaatactie te bevorderen. Wat binnen dit project ook wordt gedaan, is kijken naar de toepassingsmogelijkheden in een stadscontext, wat vandaag veel minder gebeurt.
- Zijn er nu al projecten van de Stad waar bedrijven in betrokken zijn?
  - In de praktijk zit er gewoon tijd tussen. Bedrijven betalen nu maar moeten dan x-aantal jaar wachten op resultaten.
  - Het voorbeeld van GainForest is in dat opzicht wel interessant omdat ze in 2x de uitbetaling voorzien, bij aanvang en erna bij realisatie. In de tussentijd wordt het geld defensief belegd. Onderhoud is ook een belangrijk aspect – en kan eventueel binnen de infrastructuur van de blockchain voorzien worden.
  - Er zit een zekere spanning op de besluitvormingscultuur tegenover een heel transparant instrument. Vaak gaat het om onderhandelingen die niet altijd onmiddellijk en volledig openbaar kunnen worden gemaakt. Maar het blijft wel belangrijk de transparantie te bewaken.
- Om het proces van vergroening te versnellen kan dit mogelijks ook helpen? De gang van zaken nu is dat er een klassiek traject wordt gevolgd vandaag waarbij grond wordt aangekocht, een RUP wordt opgemaakt en een gebied dan pas als ‘bos’ wordt bestempeld. Maar vermoedelijk is voor bomen op een bedrijvenzone niet altijd een herbestemming nodig?
- Het idee privaat-privaat, hoe sluit dit aan bij het feit dat er nog heel veel mogelijkheden bij bedrijven zelf zijn om hun eigen terrein te vergroenen?
  - De impacten in een binnenstad zijn mogelijks wel groter omdat er aan een hogere dichtheid wordt gewoond en geleefd, in tegenstelling tot ingrepen op ‘afgelegen’ bedrijventerreinen.
  - Het concept biedt anderzijds de mogelijkheid om intern op te schalen – en in een systeem van ‘tokenization’ onder te brengen. Wat vandaag ook aan populariteit wint zijn natuurabonnementen – omdat bedrijven hun werknemers ook willen betrekken in dit soort initiatieven. Werkgevers zouden in een situatie van tokenization ook deze kunnen doorgeven aan werknemers om zo een ecosysteem uit te bouwen (bv. door tokens als betaalmiddel of als korting bij lokale handelaars).
  - Het kan wel beschouwd worden als een ‘risico’ dat twee bevriende bedrijven in elkaar zouden investeren. Dit zou een soort vervalsing van de certificering zijn.
  - Anderzijds gaan bedrijven meer en meer verplicht worden om te rapporteren en ook op eigen terrein zaken te verwezenlijken (in kader van vergunningen e.d.).
- Opmerking: In het transformeren van de publieke ruimte is vooral de beschikbaarheid van ruimte om te vergroenen een barrière, en in mindere mate de middelen om de bestaande publieke ruimte te

vergroenen. Dus het zou zeker interessant zijn om privaat-privaat als piste te beschouwen, zeker in de binnenstad, waar er veel privaat terrein is.

- Stad Antwerpen geeft vandaag ook al een aantal subsidies aan vergroening. Dekken deze subsidies de kosten voor burgers?
  - Er blijft wel altijd een kost voor bewoners, maar de drempel is vooral ‘ontzorging’. Daar is veel meer vraag naar.
  - Ook bij appartementen is het moeilijk in VME (Vereniging van Mede-Eigenaars) situaties.
  - Bovendien zijn er ook aannemers die vaak nog de andere richting uitgaan... en net verharde voortuinen aanbevelen.
- Zijn er burgerorganisaties die we zouden kunnen betrekken hierin?
  - Posthof is een kleine vzw die groenslingers en dergelijke installeren om te ontzorgen bij bewoners of vzw Klimplant – zij hebben ook de rol om de ontzorging op zich te nemen. Projecten op privaat terrein blijven ook uit, als er niet wordt ontzorgd.
  - Focus van het project is vooral gericht op kasstromen genereren – maar het is inderdaad een feit dat er projecten tegenover moeten staan en dat is – horen we nu – vooral een uitdaging.
- Vanuit de stad blijft grond aankopen het grootste knelpunt en dan is geld wel een probleem. Er wordt al 10 jaar gesproken over een pot geld voor groene aankopen – een soort fonds zou mooi zijn voor groene projecten. Geld om extra publieke gronden aan te kopen is wel een knelpunt.
  - Soms denken eigenaars dat ze alsnog groen bestemde gronden kunnen ontwikkelen.
  - Potentiële gronden zijn vooral in woongebied en industriegebied gelegen – wat de aankoop heel duur maakt.
- Er is nog steeds nood aan sensibilisering – vooral bij de bedrijven – want klimaatadaptatie is echt verbonden aan specifieke plekken – sommige plekken zijn gevoeliger voor wateroverlast e.d. En als er dan net kleinere bedrijven op deze plekken gelegen zijn die hier helemaal niet mee bezig zijn, dan is het moeilijk om hier net groenblauwe infrastructuur aan te leggen die de ontwikkelingsmogelijkheden beperkt.
- De Dienst Ondernemen heeft ook opmerkingen geformuleerd (*zie hieronder in het verslag*): Waarbij de vraag wordt gesteld hoe bedrijven betrokken kunnen worden? De vraag is ook hoe de verschillende bedrijven te betrekken? Want het ene bedrijf is het andere niet... is hier een strategie voor? Want de grote bedrijven zitten in de haven terwijl de kleintjes meer in de binnenstad zitten.
  - Dit moet nog onderzocht worden. Wat wel een evolutie is, is dat kredietverstrekking ook niet meer voor zeer vervuilende praktijken zal aangewend kunnen worden (of dit is in Nederland het geval al). Er komt dus vanuit verschillende hoeken wel wat druk op de bedrijven.
  - Verschil in bedrijven is vooral naar betrokkenheid en bewustzijn op vlak van ‘duurzaamheid’.
- Wat is de zeggenschap van bedrijven in de DLT? Hebben zij iets te zeggen in het systeem? Gekoppeld aan bepaalde projecten? Of is er een vrije keuze?
  - Dit kan afhankelijk zijn van het ontwerp van het systeem – er moet vooral vertrouwen zijn in het systeem – dus dan is de vraag wanneer er vertrouwen is in het systeem? Volstaat het om

een systeem van certificering op te zetten of is zeggenschap wel belangrijk? Maar het kan ook geheel decentraal worden georganiseerd zodat de middelen worden toegekend aan reeds 'gecontroleerde' projecten.

- Wat is de relatie van DLT ten opzichte van de beleidscyclus? Want met verkiezingen die eraan komen wil iedereen zijn projecten naar voorschuiwen... kunnen er keuzemomenten zijn?
  - Dit kan in het ontwerp worden opgenomen. Er kan ingericht worden dat er deadlines zijn voor projecten om zich aan te melden. Maar dan impliceert dit ook dat stad Antwerpen een sterke regierol zal opnemen
  - Maar heel wat kan hier ook in geautomatiseerd worden. Dat kan een voordeel, maar ook een nadeel zijn, want dan kan er 'minder' centraal gestuurd worden.
- Het zou interessant zijn om van de onderzoekers te horen wat voor type projecten haalbaar en financierbaar zijn met dit systeem.
  - Om het haalbaar te houden zal er wellicht met een soort afgelijnd pilootproject gewerkt kunnen worden. Zowel naar actoren (bedrijven die al bereid zijn te investeren) als naar projecten die 'haalbaar' zijn.
- Certificatie voor bedrijven is belangrijk, vooral ook naar communicatie en marketing. Hoe kunnen bedrijven hierover uitpakken?
  - Daar zien we mogelijks een rol voor de stad om een ondersteunende rol in om te nemen. Er kan een 'brand' rond ontwikkeld worden die de stad ook onderschrijft, om ook een verpakking aan het initiatief te geven. Omkadering is hier zeker belangrijk in, om de brand te ontwikkelen. Bv. Natuurpunt investeert hier goed in om een netwerk uit te bouwen.
  - Gaat hiermee een deel efficiëntie verloren? Mogelijks is dit een trade-off.
- Kunnen we ook nadenken over wat een goed percentage is van financiering door bedrijven? Er is nog wel wat denkwerk aan de zijde van de ontvangers? In hoeverre wordt een eigen bijdrage verwacht?
  - Als er private middelen voor beschikbaar zijn is dit mogelijks makkelijker te verantwoorden dan publieke middelen?
- Is er binnen stad Antwerpen een noord-zuid werking? Of valt het te verwachten dat er opmerkingen komen dat investeringen zo niet langer richting zuiden gaan? Dat het geld hier wordt besteed in plaats van daar...
  - Niet echt weet van... Maar wat ook een ideologische kwestie is, is of het terecht is of private middelen worden aangewend voor iets dat publiek is? Maar anderzijds, klimaatadaptatie is een collectief probleem.
  - Het is misschien ook eerder een kwestie van het probleem hier op te lossen, in plaats van af te wentelen op andere landen. We zien dat ook qua waterberging, elke druppel die lokaal wordt opgevangen een probleem is dat elders vermeden wordt.
  - Mogelijks is het ook complexer voor een groot internationaal bedrijf om lokaal te investeren dan ergens anders een som geld te storten? Want initiatieven op eigen terrein betekenen ook een werf, wat overlast veroorzaakt.
  - Ontzorging is een heel belangrijk aspect in het vergroeningsverhaal.

- Het hoeft ook geen kwestie van extremen te zijn – 10% naar lokale projecten zou al heel wat zijn. Hoofdkwartieren hebben vaak ook een eigen duurzaamheidsbeleid, maar is verder de vraag hoe we dit kunnen richten op een lokale stedelijke context.
- Op Nieuw Zuid werd kort geëxperimenteerd met een DLT-systeem (blockchain toepassing). I.k.v. de duurzaamheidswerking werd een systeem van beloning uitgewerkt, maar de feedback hieruit was dat er geen blockchain gebruikt moest worden, want een databank volstond, dus misschien kan ook in dit geval bekeken worden vanaf welke schaal een DLT-systeem nuttig is?
  - Dat nemen we zeker mee in het verder onderzoek. Naar interoperabiliteit is DLT wel interessant, om te koppelen aan andere DLT-systemen. De gegevens zijn dan makkelijker uit te wisselen – wat niet het geval is met lokale databanken (die telkens volgens een eigen logica zijn opgezet).
- Is er zicht op waarom bepaalde DLT-projecten mislukken?
  - DLT-projecten zijn nu vooral in een ontwikkelingsfase, het is moeilijk omdat veel projecten nog niet voldoende matuur zijn... Wat natuurlijk noodzakelijk is, is dat het voldoende doordacht moet zijn en dat er voldoende ondersteuning is, dan raakt het project voorbij de ontwikkelingsfase en kan de testfase worden aangevat van waaruit er kan worden opgeschaald. Vooral in het voorbeeld van ANB is in Vlaanderen al het meest succesvol met een DLT-systeem aan de slag gegaan. In Nederland zijn er meerdere cases met een langere doorlooptijd.
- Belangrijk dat de kosten van het organiseren van de architectuur niet het doel overstijgt, zal ook belangrijk zijn voor de investerende bedrijven.
  - Dit zal verder meegenomen worden in de business case.

Opmerkingen Dienst Economie, per mail ontvangen:

- Het is me nog niet duidelijk wat juist de return is voor investeerders. Zij bekostigen bepaalde duurzame ingrepen en krijgen dan een digitale munt in ruil.
  - Zouden zij dan een subsidie krijgen voor het aanhouden van die digitale munt? Wat dan eigenlijk betekent dat het ruwweg een digitale versie is van groene energiecificaten, waarbij je als investeerder kan berekenen wat je return on investment zal zijn gespreid over X aantal jaar.
  - Of is het een alternatieve munteenheid, waarbij men dan zaken zou kunnen kopen bij deelnemende winkels of zoiets? Want hier zit je nog altijd met het probleem dat er ergens een onderliggende waarde moet gecreëerd worden (door winkels de munten te laten omruilen voor geld), wat nog steeds subsidies/overheidsgeld zal vergen.
  - Of is het de bedoeling dat het volledig onafhankelijk genre bitcoin wordt? Want dan is het goed om af te wegen dat de bulk van digitale munten flopt.
  - In de scenario's waarbij dit draait op subsidies: is het dan niet efficiënter om rechtstreeks te subsidiëren, i.p.v. de omweg te maken via investeerders, die er dan ook een winstmarge op verwachten?
- Ik zie ook niet in waarom dit iets voor Antwerpse bedrijven is. Je creëert een zeer gespecialiseerd investeringsproduct, waarvoor je ervaren risicokapitaal nodig hebt. Een bedrijf dat niet actief is in risicokapitaal, klein of groot, gaat niet instappen in een nieuw risicoval product dat buiten hun sector valt. Er zijn een aantal dergelijke spelers in Antwerpen, maar je zou dan zeker over de stadsgrenzen en zelfs landsgrenzen moeten kijken.

- Merk ook op dat een groot aantal bedrijven per km² (in centrum) betekent dat dat heel veel kleine bedrijfjes zijn, waarvan ook een groot deel vzw's, verenigingen van mede-eigenaars, etc. etc. Veel van de grote chemische bedrijven met hoge toegevoegde waarde zitten dan weer in de haven, waar er net een heel lage dichtheid is per km². Om maar te zeggen: wat er staat op p. 5 is niet fout, maar geeft eigenlijk weinig of geen onderbouwing voor de vraag in hoeverre er een markt is in Antwerpen voor het financieren van dergelijk project.

- Wat ik nog mis, zeker moest het gaan om een niet- of deels-gesubsidieerd verhaal, waarbij de investeerders niet alle kosten kunnen recupereren via subsidies, is de lokale meerwaarde. De aangehaalde voorbeelden van herbebossingsprojecten geven al aan dat bedrijven die zich een groen imago willen aanmeten dat al kunnen door te investeren in dergelijke initiatieven. Er wordt een heel luik gesproken over het stedelijk hitte-eiland effect in Antwerpen, maar ik zie geen enkele oplossing daarvoor.

Ik ken het gehele project niet – ik vermoed dat het DLT-luik een integraal deel van het onderzoek moet blijven – maar voor mij zou de kernvraag van het onderzoek moeten zijn: 1) welke bedrijfs-gerelateerde initiatieven zijn er wenselijk in Antwerpen (wadi's op bedrijventerrein, groendaken, waterbuffers, zonnepanelen ...) en 2) hoe kunnen die gerealiseerd worden op een zodanige manier dat er daar een interessante return is voor het bedrijf in kwestie?

Een voorbeeld van 2 kan zijn dat het mogelijk is voor een bedrijf om geen groendak aan te leggen, als het voor opvang én gebruik voorziet van het regenwater, en zo dus zorgt voor waterbuffering + minder verbruik van leidingwater. Dit leidt tot een maatschappelijke win door de toegenomen waterbuffer, en een financiële win voor het bedrijf door een lagere waterrekening en het niet hoeven aanleggen van een groendak (wat niet compatibel is met hergebruik van het regenwater).

3. Dialoog conceptnota

a. Sterktes:

- Werden reeds besproken, zie hiervoor.

b. Zwaktes

- Werden reeds besproken, zie hiervoor.

c. Kansen

- Dynamieken die momenteel aan de gang zijn, waar het project op zou kunnen aansluiten?
  - Naar wat voor type projecten kan het geld gaan..? Generieke initiatieven zijn daarbij wel interessant (groendaken, geveltuinen,...) en mogelijks kunnen er in dat verband vzw's opgericht worden met een ontzorgende rol. De stad heeft nu reeds een klimaatpremie om burgers te incentiveren om actie te ondernemen. Hier wordt sterk op ingezet vanuit de stad en het Ecohuis, maar mogelijks kan dit ook aangevuld worden met private middelen.
  - De klimaatpremie zou ook kunnen dienen voor vzw's, zodat zij kunnen focussen op het ontzorgen?
  - Een andere evolutie is dat er vandaag ook naar grotere oppervlaktes wordt gekeken om te vergroenen. Het betreft dat vaak grotere partners zoals ziekenhuizen – waar een Ecohuis vandaag niet op gericht is. Dit is een evolutie die ook financiering kan gebruiken om richting uitvoering te versnellen.

- Koppeling tussen SOK (Stedelijke ontwikkelingskosten) en fonds voor maatschappelijke voorzieningen? Is mogelijks ideaal aan elkaar te koppelen en in het verhaal te integreren.
- Vlaanderen geeft binnen het Lokaal pact middelen aan steden en gemeenten en deze uitgaven moeten steeds meer gemonitord worden. Mogelijks is ook de website ‘groenblauwpeil’ interessant in dit kader? Daarnaast is er ook de plantool van de VMM, een databank die toelaat uit te rekenen welke impacten een project heeft op de stad bv. de impact van een wadi.
  - Er zijn enorm veel data voorhanden, dus het wordt zeker zaak om deze aan elkaar te verbinden. Bv. CurieuzeNeuzen en andere vormen van ‘citizen science’ kunnen ook ingezet worden om te monitoren. Hier een incentivingsprogramma aan koppelen kan zeker interessant zijn en meegenomen worden.
  - Bedenking: impact is heel locatiegebonden en heel moeilijk te kwantificeren – maar ook hier kan digitale meetinfrastructuur eventueel een rol spelen. Het kadert in de opkomst van ‘internet of things’ (IOT) om dit te monitoren. (cfr. Imec en de ontwikkeling van Internet of Water Flanders).

d. Bedreigingen

- Een remmende evolutie is dat er geen extra groen mag voorzien worden zonder de beheerkost mee te nemen. Dit is een heel belangrijk aandachtspunt! Want vandaag worden soms groenprojecten om deze reden afgehouden. Het budget van de groendienst blijft gelijk, terwijl de investeringen die nodig zijn in groen enkel maar stijgen...
  - Onderhoud als apart aspect? ‘Stewardship’ wordt vandaag ook apart beschouwd, ook in andere DLT-projecten.
  - Aannemers betrekken is ook een mogelijkheid in het systeem... externe partijen kunnen aangesteld worden om groen te onderhouden, al dan niet door de stad gedekt.

4. Business case

a. Wat wordt hieronder begrepen?

- Trekken van middelen naar een plek toe – lokaal verbonden. Waarbij de vraag is, hoe trek je middelen naar een plek waar echt geen middelen beschikbaar zijn. Of hoe houd je budgetten hier, zodat ze niet uit de stad verdwijnen?
- Dat was vooral interessant in de conceptnota – de transparantie dat deze euro’s naar deze projecten zijn gevloeid.

5. Vervolgstappen

- Welke andere stakeholders betrekken we?
  - We zouden graag de duurzaamheidsambtenaar van de Haven hierover spreken.

- Er zijn organisaties die CSR-managers samenbrengen, zoals 'Time for Society' – is vermoedelijk een interessant netwerk om de vraag voor te leggen
- Ook de Voka's en dergelijke kunnen worden gecontacteerd
- Met het oog op het maken van een stappenplan of implementatieplan: elke cases lenen zich het best als testcase? Op welke manier en op welke termijn kan de methodiek doorgroeien naar complexere (stadsontwikkelings)cases, waarvan de site Kronenburg een voorbeeld is?

6. Varia

- Verslag als addendum aan de conceptnota, zodat beide samen te lezen zijn.
- Toestemming om foto te gebruiken werd verleend.

7. Op te volgen punten

/